

Ír sztár Magyarországon

Beszélgetés Andy Irvine-nal

A tavaly júliusi diósgyőri Kaláka Fesztivál részletes programjáról csak a nyitónap délutánján értesültem. Sajnálattal vettem tudomásul, hogy már lekéstem a péntek esti műsoron szereplő Andy Irvine-ról, aki az ír Patrick Street és más együttesek legendás énekese, dalszerzője, több hangszer virtuóz megszólaltatója, s akit eddig csak lemezekről ismertem. Nem reméltem, hogy mikor másnap eljutok Diósgyőrbe, még mindig ott találom. De ő – szemben hasonló rendezvények sok más szereplőjével – nem csak saját fellépése kedvéért utazott oda, hanem másnap is kíváncsian hallgatta a fellépő zenészeket. Megragadtam az alkalmat, hogy többet megtudjak zenei életútjáról és a hagyományos zene írországi értelmezéséről, szerepéről.

Hosszú karriered során több együttesben játszottál. Az utóbbi években leginkább a Patrick Street lemezein hallhattunk. Ezt az együttest „supergroup”-ként írják le az ismertetőik, hiszen valamennyi tagja külön-külön is kiváló muzsikus.

Nem igazán szeretem ezt a megjelölést. Azt érthetik alatta egyesek, hogy ezek a muzsikusok már ősidők óta színpadon vannak, öregek. Az azonban igaz, hogy olyan zenészekből áll, akik nagyon jó ír zenét játszanak; Kevin Burke, Jackie Daly és mások. Van egy új, kitűnő hegedűsünk is, John Carty. De csak egy turnét játszunk együtt általában egy évben. Más együtteseim is voltak és vannak. Az egyik leghíresebb a Planxty volt 1972 és 1983 között. A Patrick Street 1985-86 körül kezdett együtt zenélni. Aztán van egy másik együttesem, a Mozaik, ami balkáni, ír és amerikai „Old Timey” zenét játszik, és Nikola Parov is tagja.

Magyarországon a népzene alatt a falvak autentikus paraszti zenéjét értik. Amennyire én tudom, Írországból szívesebben használják a „tradicionális zene” megjelölést, és sokkal lazábban értelmezik, hogy mi tartozhat bele ebbe a fogalomba. Míg a népzene, népdal Magyarországon ismeretlen szerző műve, s generációról-generációra öröklődik, térben és időben ugyanannak a dalnak számos variánsa lehet, s a hangszerek köre is behatárolt, addig az ír hagyományos zenét sokszor egész modern, Írországból esetleg csak néhány évtizede elterjedt hangszereken játsszák, a dalok szerzői gyakran ismertek, ezért eredeti változatuk rögzített stb. Gyakran találunk „kelta”, „brit”, „ír” (nép-/hagyományos) zenét ígérő lemezcímek alatt néhány éve keletkezett, ismert szerzőjű, modern hangszereken játszott kompozíciókat. Hogyan kell értenünk ezeket az elnevezéseket?

Ez csak a modern időkben van így. Eredetileg a valóban hagyományos zenét Írországból egyetlen hegedűs vagy egyetlen dudás játszotta. Vagy egy énekes adta elő minden kíséret nélkül. Később esetleg két hegedűs vagy két hegedűs és egy furulyás játszott együtt, vagy furulyás és dudás. Ezt nevezték valamikor *hagyományosnak*, és a zene régi volt. Ha valaki írt egy új dalt, az nem került azonnal be a *tradicionális* kategóriába. Egész a hatvanas évekig ez volt a hozzáállás. A hatvanas évek elején elterjedt Írországból az ún. „amerikai kávéházi zene”, amit például öthúros bendzsón és gitáron játszottak. Ekkor sokan elkezdtek ezeket a hangszereket használni, de ugyanakkor hagyományos zenét akartak játszani. Természetesen mások ellenállást fejtettek ki ezzel kapcsolatban, nem akarták, hogy gitáron játsszák a tradicionális zenét. De a hagyomány is olyan dolog, hogy változnia kell. Mert ha senki nem ír semmi újat, és a zene csak az marad, ami a falvakban volt korábban, akkor abból múzeumi tárgy válik. Lehet, hogy ez szomorúan hangzik, de a hagyományt táplálni kell és tovább kell vinni, és remélhetőleg a zenészeknek elég jó ízlésük volt és lesz ahhoz, hogy a zenét a *hagyományos* keretein belül tartsák.

A legfurcsább számomra, amikor *keltának* nevezik, hiszen a kelták rég kihaltak ill. felolvadtak más népekben, nem tudhatjuk, milyen volt a zenéjük, bár a kelta nyelvű népek hagyományos zenéjében található hasonlóságok talán valamit elárulnak.

Ezt a kifejezést az amerikai ír zenében használják, ottani kiadású lemezeken. Mi nem használjuk Írországbán. Nálunk a *traditional* (hagyományos) szó a legelfogadottabb, talán egy kicsit túl tág értelemben. Sok olyan zenét is így hívnak, ami valójában nem az. A *folk music* (népzene) szót alig használjuk.

Te is játszol olyan hangszereken, amelyek szorosabb értelemben nem nevezhetők népinek.

Én klasszikus gitáron kezdtem, aztán a mandolin következett. De aztán úgy találtam, hogy – mivel, bár szép hangszer a mandolin, de nem nyújt tág lehetőségeket – buzukin folytatom. Bár a buzuki eredetileg nem volt ír hangszer, mára már szinte annak számít.

Számomra is sokszor megdöbentő, milyen természetesen hangzik ír dalok előadásakor.

Ez az, amiről beszélek. Változik a hagyomány! Ötven évvel ezelőtt elképzelhetetlen lett volna, hogy a hegedűsök elfogadták volna, hogy a hagyományos zene játszásakor buzukin kísérik őket.

Érdekes dolog, hogy olyan hangszerek, mint a zongora, ami sokkal régebben jelen van Írországbán, soha nem kapott jelentősebb szerepet a hagyományos zene előadásában, míg néhány, a hatvanas, hetvenes években elterjedt hangszer mára természetes részévé vált ennek a kultúrának.

Így van! Ez összefüggésben lehet a zenével magával, nem csak az előadók preferenciáival. Az ír hagyományos zene – akárcsak a magyar falusi zene – alapvetően egyszólamú. A hegedűs egyszerre egy hangot játszik. Hasonlóan a dudás, bár nála van már egy kis lehetőség a polifonikus hangzásra. Amikor bejön a gitár, buzuki, mandolin, s egyéb hangszerek, akkor megszűnik az eredeti, hagyományos hangzás. A buzuki sokkal jobban tud igazodni a hagyományos ír táncdallamok hangneméhez. A gitár megint más, ahol hat húr van és az akkordok alapvetően tercekből épülnek föl. A buzukit alapvetően kvintre hangolják, és így egyszerűbb játszani vele modális akkordokat. A zongorán ezt nehéz lenne megtenni. A zongora továbbá túl nagy kísérlőhangszernek, s a zongoristákat egyébként is klasszikus vagy jazz zenére képezik ki.

Mégis, akármilyen más nép zenéjére jellemző hangszerrel játsszák is az ír népzénét (buzuki, mandolin stb.), mégis ha halljuk, azonnal felismerjük: „Ez ír zene!” Mitől van ez?

A hegedű esetében a díszítések teszik ezt, amelyek nagyon jellegzetesek. Ha csak az alapidallamot íránk le, akkor nem is lenne olyan könnyű megállapítani, hogy melyik országból való. Viszont a díszítés minden kultúrában különböző. Ha én egy másodpercig magyar hegedűjátékot hallok, azonnal felismerem, hogy az magyar. A ritmus is például sokkal feszesebb a magyarban, mint az írben. Az írben két fő táncforma van: a *reel* és a *jig*. Az egyik 4/4-es, a másik 6/8-os ütemű. Tehát elsősorban a díszítés és a ritmus teszi, hogy azonnal felismerjük melyik nép tánczenéjét halljuk.

Nekem még feltűnő az ír zene esetében a dallam sűrű ismétlődése, esetleg kis módosulásokkal. Nem tudom, hogy ez okozza-e, hogy ha valamilyen ír zenét hallunk, rövid időn belül ismerősnek tűnik.

A szerkezete valóban nem túl komplikált. Ha én hegedűn meg akarnék valakinek tanítani egy dallamot, amit nem ismer, öt perc alatt meg tudnám tenni. Csaknem minden kétütemű frázis egyfajta építőelemként szolgál, s az építőelemek helyének finomságai azok, amik egy új dallamot nagyra tudnak tenni. Persze a szerkezet sok népnél hasonló (pl. kétszer játsszuk ugyanazt a sort, aztán kétszer a másikat, de ezt már általában magasabban), de tartózkodnunk kell az általánosításoktól is.

Dublinban egyszer végighallgattam egy un. session-t. Ez ott azt jelenti, hogy – általában amatőr – zenészek, akik talán nem is ismerik egymást, összejönnek egy kocsmában, elkezdnek zenélni, aztán menetközben újak jönnek, beszállnak, mások elmennek. A külföldi számára elég nehéz a dallamot azonnal megragadni, még akkor is, ha azonnal élvezhető a zene. Sőt van egy olyan érzése a kívülállónak, hogy meglehetősen improvizatív, amit hall, a zenészeknek láthatóan mégse okoz gondot csatlakozni. Talán ők már jobban ismerik a dallamot.

Sokan tényleg úgy érzik, hogy sok improvizáció van az ír zenében, de ez inkább abból adódik, hogy ugyanannak a dallamnak sok különböző variánsa van. Ez a különböző tájegységekre is vonatkozik. Elmegy az ember egy másik vidékre, s hall egy egyébként számára ismerős dallamot, de érzi, hogy az mégis valahogy más. Elraktározza magában, aztán hozzáilleszti a repertoárjához. Aztán az ember úgy játssza el azt a dallamot egymás után négyszer, hogy az mindig kicsit más. Az improvizálás tehát inkább azt jelenti, hogy bármely ponton eldöntöd, hogy melyik variánst akarod játszani.

Úgy tűnik, jó ismerője vagy a magyar népzene, valamelyik számodban még magyar dallam is előfordul. Mióta van kapcsolatod a népzenevel, zenészeinkkel?

A hetvenes évek óta. A dallam pedig a Muzsikás egyik számából lett véve, aminek a címe „Azt gondoltam, eső esik ...”. Ez is egy olyan dal, ami arra példa, hogy az ének 100 évvel ezelőtt sokszor kíséret nélkül hangzott el a legtöbb helyen Európában. Az első magyar zenészek, akikkel megismerkedtem, a Kolinda együttes tagjai voltak. Emberként is nagyon érdekesnek találtam őket. Eljöttem hozzájuk látogatóba. Így találkoztam később a Muzsikással 1982-ben. Elkezdtem rendszeresen járni ide. Látni akartam, mi minden van még itt. Összességében 1976 óta kb. húsz alkalommal jártam Magyarországon. Különösen Éri Péterrel és Sebestyén Mártával tartom a rendszeres kapcsolatot. Sokat játszottam itt, főleg Budapesten, de már a nyolcvanas években is vagy négyszer részt vettem a Kaláka Fesztiválon. Magyar zenét viszont sohase játszottam. Annyira a hegedűre épül, hogy nem könnyű átvinni az én hangszeremre.

Magyarországon nagyon sok ír lemezt kapni, de ezek között nagyon kevés a minőségi zene. A legjobb ír együttesek lemezei a legritkább esetben jutnak el ide.

Talán változni fog ez néhány éven belül, hogy most már Magyarország is tagja az Európai Uniónak.

Míg Magyarországon, ha egy külföldi turista autentikus magyar népzene akar venni, nincs könnyű helyzetben, mert ilyen vagy egyáltalán nincs a legtöbb lemezboltban, vagy más műfajokkal keverve, addig Dublinban mindenütt óriási választékot találtam ír zenéből. De vonatkozik ez a minőségi és kommersz zene arányára is?

A legjobb, minőségi zenét természetesen a koncerteken lehet hallani. A kocsmákban (*pubokban*) már vagy jó, vagy rossz. Természetesen a boltokban mindenféle zene megtalálható, de dominálnak mennyiségben a turisták részére készített lemezek, amelyek gyakran hangos, kocsmái zenét tartalmaznak. Sajnálatos, hogy a legtöbb országban a rossz zene a másik ország nagykövete. Ha valaki például Amerikában azt mondja: „Szeretem a magyar zenét!”, valószínűleg vendéglői cigányzenére gondol.

Bizonyára ismered a magyarországi táncmozgalom történetét, hogyan kezdődött, s hogy később milyen hullámvölgyek ill. fellendülések voltak. Hasonlóan játszódtott le a hagyományos zene ápolásának folyamata, s az egész revival Írországban?

A hatvanas évek elejéig az emberek nemigen ismerték a hagyományos ír zenét, mindazonáltal nem szerették. Valami elavult, rossz dolognak tartották. Az első lépés az amerikai Clancy Brothers színrelépése volt, dalaik kezdték a hozzám hasonló embereket megérinteni. Aztán a hatvanas évek közepén olyan dalok mentek, amik akkor nagyon népszerűek voltak, de most már elborzadunk tőlük. 1972-ben már játszott a Planxty és a The

Chieftains, azóta több fiatal zenész játszik hagyományos zenét, mint valaha, még hozzá nagyon jók. Nálunk is voltak hullámhegyek és völgyek.

De úgy tűnik, hogy – szemben Magyarországgal – az írek elfogadták ezt a zenét, büszkékké rá, sőt jó üzletet csinálnak belőle. Nálunk elképzelhetetlen lenne olyasmi, amit Írországból tapasztaltam. A Cambridge University Press egy nemzetközi konferencia résztvevőinek rendezett fogadást a dublini Nemzeti Galériában, de csak az odaútra rendeltek buszt a szervezők, mert úgy gondolták, hogy a fogadás után „természetesen” mindenki kocsmákba megy ír népzenet hallgatni. Mi nem hogy nem szervezünk így Magyarországon, de igencsak bajban lennénk – különösen vidéken –, ha a vendégek részéről ilyen igény merülne fel.

Így van. Nálunk nagy turistaipar épült erre. Talán nálatok ez még ezután alakul ki. Igazán remélem.

Te magad is szerzel dalokat, mint például a híres „Elfelejtett hős”-t, s nem csak autentikus népzenet játszol.

Igen. Ami hagyományos benne, az a mód, ahogy énekelem. De az a helyzet, hogy én egyszerre két lovat ülök meg. Amennyire szeretem a hagyományos ír zenét, ugyanúgy szeretek saját dalokat is írni. Ezeket bizonyos mértékig azokon a paramétereken belül írom, ahogy a hagyomány jelenleg él. Ha ugyanezeket a dalokat hatvan évvel ezelőtt kíséret nélkül előadtam volna, lehet, hogy azt mondták volna, hogy jók, de furcsák. Mert nem valódi ír dallamok, nem is akarnak azok lenni, ezek az én fejemben születtek. De, ahogy mondtam, a hagyományt tágítani, bővíteni kell, mert különben múzeumi tárgy lesz belőle.

Magyarországon időnként elég éles viták bontakoznak ki a csak autentikus népzene hívei és azok között, akik ezt csak kiindulási pontnak tekintik saját zenei kísérleteikhez.

A megújítás azon múlik, hogy értjük-e a hagyományt, s el tudjuk-e dönteni, hogy az újítás a hagyomány szempontjából még elfogadható, vagy már nem. Ha egy zenésznek sikerül úgy újítani, hogy más zenészek azt szépnek és követendő útnak találják, akkor az egy jó dolog. De ha valaki rossz zenét játszik, az nem fog a hagyomány részévé válni. Az idő eldönti, mi az értékes, mi marad meg, s mi nem.

Vannak-e esetleg olyan hangszerek, amik nem egyeztethetők össze a hagyományos zenével, például olyan modern dolgok, mint a szintetizátor?

Még szintetizátort is lehet hallani bizonyos fajta énekek kíséretéként Írországból, például „slow air”-rel (lassú dal). Ezt én magam is el tudom fogadni, ugyanakkor érzem, hogy kissé túlzottan nyomul ez a hangszer.

Nálunk, ha egy együttes ilyen hangszereket használ és saját dalokat játszik, akkor már a világzene kategóriájába sorolják őket, mint a Ghymest.

Valóban? Nálunk használják még a „root music” elnevezést is, ami arra utal, hogy a zenészek a – zenei – gyökereikhez fordulnak, s úgy alakítják ki saját zenéjüket, csak az a baj, hogy ebben a kategóriában sok olyan zenész van, aki nem sokat tud a hagyományokról.

Tudod-e, hogy hány lemezen szerepeltél eddig?

Nem. Saját lemez nem olyan sok van: három szóló lemez, 6-7 a Planxty-vel, 9 a Patrick Street-tel, egy a Mozaikkal, összességében vagy harmincon játszhatok.

Van-e kedvenc?

Igen, az utolsó, amit a Mozaikkal csináltam. Ez a balkáni, ír, amerikai zene keveréke.

Azért kedvenc, mert ez a legfrissebb?

Nem, ez tényleg egy régi álmom volt, mert ez a három fajta zene az, amiket igazán kedvelek. Ez a lemez ennek a három zenének a fúziója, nem hagyományos zene, bár Írországból ilyen besorolást kapna. Nehéz meghatározni, hogy milyen műfaj is. Tudod, egyfelől tradicionalista vagyok, szeretem a hagyományt. De ugyanakkor, ha találkozna egy igazán nagy hegedűssel, akkor a saját zenéjét szeretném hallani, nem elsősorban azt, hogyan

tud kísérni másokat. Persze az is érdekes, mert ott meg például a hegedűs és az énekes között alakul ki egy kölcsönhatás. Szóval szeretem a hagyományt is, de szeretem a magam útját is járni.

Abkarovits Endre